

Almanac de Interlingua

Numero 97 – April 2018

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Wade-Giles o Pinyin?

Currentemente, le systema de translitteration Pinyin es utilisate in scholas (al sinistra) e signos (al dextra) in le Republica Popular de China. In Taiwan, le Pinyin deveniva official in 2009, ma le nomines proprie continua graphate secundo le systema Wade-Giles o secundo le tradition.

Inter diverse methodos de romanisation elaborate pro representar le pronunciation del characteres chinese, lo que deveniva le plus usate a partir del 19^e centennio es Wade-Giles. Lo concipeva Thomas Francis Wade e lo perfectionava Herbert Allen Giles, ambe ambassatores britannic e inseniante de chinese in le universitate Cambridge. Un characteristic marcante sue es le uso de un apostropho pro distinguer le consonantes aspirate de lor correspondentes non-aspirate. Anque, translitterationes traditional es conservate intacte pro evitar confusiones postal o academic – per exemplo in nomines de citates como Peking e Canton –, independentemente de como le chinesis los pronuncia currentemente.

A partir de 1979, non obstante, le Republica Popular de China officialisava un systema alternative denominate Hanyu Pinyin, e desde tunc le uso del Wade-Giles ha declinate. In le Pinyin, le consonantes non-aspirate chinese es representate per lor equivalentes sonor in le alphabeto roman: lo que se scribe Beijing se lege approximativemente “pei-tching”.

Alcun pares de consonantes del lingua mandarin non se distingue como surde versus sonor, como eveni in multe linguas indoeuropee, ma plus ben per le existentia o non de aspiration. Assi illos es representate in le Alphabeto Phonetic International (IPA) e in le systemas Wade-Giles (WG) e Pinyin (PY):

IPA	/p/	/p ^h /	/t/	/t ^h /	/k/	/k ^h /	/tʂ/	/tʂ ^h /	/ts/	/ts ^h /
WG	p	p'	t	t'	k	k'	ch	ch'	ts	ts'
PY	b	p	d	t	g	k	zh	ch	z	c

A prime vista, le Wade-Giles pare plus instinctive pro un lector occidental, qui solmente deberea apprender previeamente sur le function del apostropho pro leger le parolas chinese con alcun securitate. Como multe publicationes ignora iste apostrophos, totevia, parolas de pronunciation distincte termina graphate del mesme maniera: *T'ai-chi-ch'üan* appare multo plus sovente simplicite a *Tai Chi Chuan*. Defensores del Pinyin argumenta que le consonantes non-aspirate non es exactemente surde, ma ha un sonoritate intermedie inter surde e sonor, de modo que le preferentia per le litteras sonor del alphabeto roman (b, d, g, z) es justificabile. Con le Pinyin, mesmo si on pronuncia con un /d/ le parola *dao*, cuje pronunciation correcte es /tàu/, il haberea nulle risco de confusion con le parola *tao*, pronunciate /t^háu/ – le prime vole dicer ‘cammino’, le altere ‘persica’.

Le Pinyin es minutiose sur le distinction de quatro sonos simile al ch angese, durante que le Wade-Giles considera que solmente duo phonemas existe (un aspirate e un non-aspirate), cata un de illos con un allophono que solo se manifesta ante le vocales /i/ e /y/ e que, per isto, non require un graphia differente. Iste allophonos se oppone in retroflexe e non-retroflexe, como on vide in iste tabula:

IPA	/tɕ/	/tɕʰ/	/tʂ/	/tʂʰ/
Description	non-retroflexe non-aspirate	non-retroflexe aspirate	retroflexe non-aspirate	retroflexe aspirate
Vocal sequente	/i/ o /y/	/i/ o /y/	altere vocales	altere vocales
WG	ch	ch'	ch	ch'
PY	j	q	zh	ch

Le duo systemas converge sur le notation del consonantes **y** /j/, **w** /w/, **m** /m/, **n** /n/, **f** /f/, **h** /x/, **s** /s/, **sh** /ʃ/ e **ng** /ŋ/. Le phonema /ɕ/ se representa **hs** in Wade-Giles e **x** in Pinyin: *hsi* equivale a *xi*. Le r chinese se representa sempre **r** in Pinyin, durante que in Wade-Giles illo pote representar se per **j** (phonema consonantal /ɟ/ in initio de syllaba) o per **r** (phonema vocalic /ə/ in final de syllaba).

Le graphia del vocales ha grande similitude, ma tamben plure casos que non es tractate del mesme modo:

IPA	/e/	/ə/	/ɤ/	/wo/	/i/	/y/	/jou/	/wei/	/ɛn/	/oŋ/
WG	eh	e,ê	ê,o	o,uo	ih,ü	ü	iu,iou	ui,uei	en	ung
PY	e	e	e	uo	i	ü,u	iu	ui	an	ong

Le divergentias se debe, per vices, al evolution phonologic. Per exemplo, in le currente standard del mandarin, /o/ evolveva a /ɤ/ (un vocal un poco minus posterior que /o/) post le consonantes velar, ma es pronunciate /wo/ post alcun altere consonantes. Le syllabas **ko**, **k'o** e **ho** del systema Wade-Giles se scribe dunque **ge**, **ke** e **he** in Pinyin, ma le syllabas **lo**, **to** e **cho** se scribe **luo**, **duo** e **zhuo**. Le pronunciation /wo/ se verificava ja quando Wade creava su systema, ma solmente in alcun syllabas specific como **shuo**, que se grapha del mesme modo in ambe systemas.

Le Hanyu Pinyin (‘sonos orthographiate del populo han’) era publicate per le governmento chinese in 1958 e serviva initialmente pro instruer citanos adulte illiterate e estranieros interessate in apprender le lingua mandarin. Post su officialisation per le Naciones Unite in 1986, disputas surgeva sur le melior maniera pro graphar radices chinese imbraciate per le linguas occidental: alcunes prefere que taoismo se reimplacia con daoismo, per exemplo. Multe publicationes reimplaciava nomines proprie con lor forma secundo le Pinyin: Mao Tse-Tung deveniva Mao Zedong, e le

dynastia Ch'ing es ora Qing. Le proprie capital chinese passava a graphar se Beijing, e le citate Canton passava a cognoscer se como Guangzhou, scripte de modo diverse que le provincia cantonese, Guangdong. Pro nomines plus recente, solmente le version in Pinyin se incontra: on lege sempre Deng Xiaoping, jammais Teng Hsiao-P'ing. Un practica currente in le Occidente es scriber le nomines ancian secundo le Wade-Giles e le recentes secundo le Pinyin, lo que face plus facile le identification per le lectores.

Exemplos comparative

Wade-Giles	Pinyin	Pronunciation currente in mandarin
Lao-tzŭ (Laotze)	Laozi	/lau tsi/
K'ung-fu-tzŭ (Confucio)	Kongzi	/k ^h oŋ tsi/
Meng-tzŭ (Mencio)	Mengzi	/məŋ tsi/
Cheng Ho	Zheng He	/tʃəŋ xɿ/
Mao Tse-tung	Mao Zedong	/mau tsɿ tɔŋ/
Teng Hsiao-p'ing	Deng Xiaoping	/təŋ ɕjau p ^h iŋ/
Chiang Tse-min	Jiang Zemin	/tɕjaŋ tsɿ min/
Hu Chin-tao	Hu Jintao	/xu tɕin t ^h au/
Hsi Chin-p'ing	Xi Jinping	/ɕi tɕiŋ p ^h iŋ/
P'u-t'ung-hua	Putonghua	/p ^h u t ^h oŋ xwa/
Han-yŭ P'in-yin	Hanyu Pinyin	/xan y pin in/
Kuo-min Tang	Guomin Dang	/kwo min taŋ/
Chung-kuo	Zhongguo	/tʃoŋ kwo/
T'ien-anmen	Tian'anmen	/t ^h jen an mən/
T'ai-chi-ch'üan	Taijiquan	/t ^h ai tɕi tɕ ^h uæn/
Tao Te Ching	Daodejing	/tau tɿ tɕiŋ/
I Ching	Yijing	/i tɕiŋ/
Ch'ing	Qing	/tɕ ^h iŋ/
Sung	Song	/soŋ/
T'ang	Tang	/t ^h aŋ/
Yang-tzŭ (Yangtze)	Yangzi	/jaŋ tsi/
Hsin-chiang (Sinkiang)	Xinjiang	/ɕin tɕjaŋ/
Pei-ching (Peking)	Beijing	/pei tɕiŋ/
Nan-ching (Nanking)	Nanjing	/nan tɕiŋ/
Kuang-tung (Canton)	Guangdong	/kwaŋ tɔŋ/
Shang-hai (Shanghai)	Shanghai	/ʃaŋ xai/
Hsiang-kang (Hong Kong)	Xianggang	/ɕjaŋ kaŋ/
T'ai-wan (Taiwan)	Taiwan	/t ^h ai wan/
T'ai-pei (Taipei)	Taipei	/t ^h ai pei/
feng-shui	fengshui	/fəŋ ʃwei/
pa-kua	bagua	/pa kwa/
kung-fu	gongfu	/koŋ fu:/
jen-min-pi	renminbi	/ɹən min pi/
yüan	yuan	/y ^h uæn/

Le systema Simplified Wade (SW), proposita per le linguista svedese Olov Bertil Anderson in 1969, reimplacia le apostropho con le littera **h**, a fin que illo non se omitte in ulle publication: Ch'ing deveni Chhing. Illo tamben elimina alcun

imprecisiones del systema original, como le uso arbitrari de **tz** in loco de **ts** e de **ss** o **sz** como un variante de **s**. Le littera **j** es reimplaciate con **r**, como face le Pinyin. Anderson propone, ancora, un solution original pro le question del tonos: accrescer un consonante mute (**v**, **x** o **z**) al fin de cata syllaba, post que in le systemas Wade-Giles e Pinyin le tonos es sovente omisse per lor difficultate de insertion typographic. Compara como cata systema nota le quatro tonos non-neutral del mandarin:

WG	<i>ma¹</i>	<i>ma²</i>	<i>ma³</i>	<i>ma⁴</i>
PY	<i>mā</i>	<i>má</i>	<i>mǎ</i>	<i>mà</i>
SW	<i>ma</i>	<i>mav</i>	<i>max</i>	<i>maz</i>

Le mysterio del lepore paschal

Inviata per le interlinguista hollandese Ronald ter Haar.

In multe paisas christian in le mundo, ubi on celebra le Pascha, on pote trovar in le botecas lepores e ovos paschal colorate. On pote demandar se qual es le relation inter iste objectos e le religion christian. Quidem, iste relation non existe! Ergo, de ubi veni iste cosas, forsan mysteriose?

Le lepore paschal e le ovos colorate veni ex tempores ancian, seculos ante le initio del christianitate. Illos proveni ex le religiones pagan del celtas e germanos, assi como multe festas christian de facto proveni ex festas religose pagan, unquam eligit pro persuader le paganos al nove christianitate. Durante iste tempores on credeva (e le neo-paganos ancora crede nunc) in deos. Un multo belle e amabile dea era Ostara, le dea del fertilitate. Le lepore era su animal favorabile e on credeva que le locos obscur super le superficie del luna era le imagine del lepore, assi le lepore lunar e sacre. Ostara era etiam le matre del juvene deo solar, qui era nascite le 21 decembre (!), igitur le retorno del lumine. (Esque etiam vos pensa nunc al Natal?)

In le primavera, le lepore veniva ab le Luna visitar Ostara, pro informar se como stava le juvene deo. Pro le amasar, ille prendeva con se le ovos colorate, le quales ille celava. Assi, le juvene deo poteva cercar los como joco. Quando le deo trovava un ovo con colores bellissime, le ovo del mundo, ille prendeva iste ovo in su manos. Sed, quia ille es le deo solar jam crescente, le ovo deveniva calide e incubate. Hinc, ex iste ovo, le initio del mundo.

Isto es le mythologia del lepore e ovos paschal ex tempores de plus quam 3000 annos passate. Le nomine del dea, on pote ancora retrovar lo in nostre linguas moderne: Pascha es *Eastern* in anglese e *Ostern* in le lingua german.

E si le Union Sovietic habeva victo le Guerra Frigide?

Un scenario alternative: le Plano Marshall falle per alcun ration – forsan tote le pecunia se gastava con bibitas e prostitutas – e tote le gente culpa le capitalismo per le decadentia del continente europe. Le sovieticos, mesmo si anque affectate per le guerra, non passa per un crise social tanto grave, e lor relative stabilitate es attribuite al planification economic resultante del modello marxista.

Le polaritate inter sovieticos e statouniteses es equilibrate initialmente. A mesura que Europa se recupera del guerra, totevia, le avantage sovietic comencia a perciper se. Truppas sovietic stationa per tote Europa, promittente defender le continente in caso de un aggression exterior. Per isto, le pais europe pote directionar minus ressources al defensa e plus al reconstruction national. Un poco plus tarde, pactos defensive e economic establi ligamines euro-sovietic plus forte. Le rublo es le pecunia referential, ben que angleses e suissos remane sceptic sur ideas como un Communitate Economic Socialista e un consequente rublozona.

A fin de debilitar le axe comunista, le Statos Unite refusa de commerciar con Europa e se involve plus con le Americas Central e del Sud. Le Regno Unite ha bon relation con ambe lateres, lo que face le statouniteses frigide e le sovieticos suspiciose. Sin alliantias forte, le britannicos ha le pais europe continental como su principal partenarios commercial.

Le Union Sovietic dissemina le doctrina comunista per le ancian colonias europe in Asia e Africa. Initialmente contrari al creation del stato de Israel, le sovieticos acquiesce ante le promissa sionista de promover le comunismo in lor nascente stato. Assi, le causa passa a contar sur le appoio de judeos prominente intra le Partito Comunista.

Corea, Japon e le Philippines se alinea con le Statos Unite, durante que le ex-colonias britannic in Oceania se equilibra inter le duo spectros politico-economic. Le nordcoreanos tenta controlar le sud del peninsula, ma termina repulse per le statouniteses. Plus preoccupate con Europa e Africa, le sovieticos decide non participar in iste conflicto, que resulta in le partition de Corea in duo statos. Per iste epocha, le relationes inter China e le Union Sovietic non va tanto ben a causa de dissentiones sur le developpamento del comunismo e le intention chinese de involve se tamben con partenarios commercial capitalista. Le guerras in Vietnam, Angola e Algeria non eveni, post que le europeos permette que lor ex-colonias imbracia le comunismo.

Le Statos Unite ha multe ressources natural e un economia robuste, ben integrate con le resto del continente american. Le pais comunista incontra problemas con lor economia centralisate, ma le dimension de lor rete de influentia permette que illos evolue con stabilitate. Le sovieticos attinge le Luna primo que lor rivales del West. Le censura impedi que le Statos Unite obtene influentia cultural sur vaste portiones del planeta. Le continente american ha grande relevantia pro le expression artistic popular, ma in le resto del mundo le majoritate del films, shows e cantos portraita America e le capitalismo negativemente, sovente con scenas triste e umbratile. Apprender le lingua russe deveni un necessitate, sur toto post le initio del processo de globalisation.

Un contribution celtic a Interlingua

Le expression gaelic scotese *uisge beatha*, un traduction litteral del latino *aqua vitae*, recipeva diverse versiones in anglese: *uskebeaghe*, *usquebaugh*, *usquebae* e finalmente *whiskybae*, que terminava reducte a solmente *whisky*. Le graphia alternative *whiskey*

subsiste specialmente in Irlanda e a vices in le Statos Unite, como contrapuncto al *Scotch whisky*, le producto scotese, graphate sempre sin le E.

In 1984, le Real Academia Espaniol cuneava le adaptation orthographic *güisqui* pro representar fidelmente le pronunciation espaniol, ma le forma solo ha incontrate uso in le dictionarios, non in le vita real. Simile es le situation de *uísqe*, le adaptation proposita per le dictionaristas del lingua portugese – ben que il ha registro litterari del diminutivo *uisquinho*, tanto car al modo brasilian de parlar.

Whisky es un parola global, recognite in tote le mundo, como anque vodka, champagne, pizza, sushi e kebab. Mesmo si sempre associate a un cultura specific, iste bibitas e mangiars se trova hodie per tote parte e es identificate per tote le gente per lor nomines original, sin necessitate de adaptationes orthographic. Assi, al sempre conservar le graphia traditional del parolas, sin tentar rescriber los secundo un systema artificial, Interlingua obtene le maxime potential de identification del parolas a prime vista, sin studio previe.

Que es derivation regressive?

Derivation regressive es le procedura morphologic de crear un substantivo abstracte a partir de un verbo sin recurrer al accrescimento de suffixos. Iste ressource se verifica in le principal linguas romanice, e apparentemente es le plus commun in espaniol: *cobra* (levata), *pago* (pagamento), *despegue* (decollation), *trueque* (excambio), *anticipo* (anticipation), *plante* (plantation), *goce* (fruition), *ruego* (rogation), *paso* (passage). Interlingua registra relativamente poc formationes regressive, preferente in general utilizar suffixos derivational. Alcun exemplos es volo, manco, cambio, oblido, canto, uso, debatto, combatto, lucta.

Un avantage del deverbales, un altere nomine que se da al derivatos regressive, es que on non necessita seliger o memorar un suffixo specific, un carga sovente difficile pro le interlinguistas, post que differente linguas de controlo pote utilizar suffixos distincte pro un mesme radical verbal: *-ion* (union), *-ura* (pictura), *-or* (amor), *-mento* (reculamento), *-ntia* (preferentia), *-age* (collage). In certe casos, plus que un suffixo es considerate correcte in Interlingua: *montage* o *montatura*; *transferentia* o *transferimento*; *lavage*, *lavatura* o *lavamento*. In alteres, tanto le deverbal como le derivato con suffixo es correcte: *manco* o *mancamento*, *reparo* o *reparation*.

Un caso curiose es le parolas *condition* e *condimento*. Distinctemente de lo que on poterea supponer, illos se distingue non solo per le suffixos, ma anque per lor radicales verbal etymologicamente diverse: *condition* veni del verbo latin *condēre*, ‘reunir, fundar’, durante que *condimento* proveni de *condīre*, ‘condir, saisonar’.